

Kloosterkerk, Den Haag

Efeziërs 6, 13-18 en Johannes 4,43-54

10 maart 2019, zondag 'Invocabit' – ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Wie u bent -
we zeggen het
vaak niet te weten
maar zijn er niet
ook momenten
dat wij onszelf
een raadsel zijn
dan verbazen wij ons
over onszelf
over wat we niet durfden
en toch deden
wat we wilden
en toch nalieten
hoe sterk we waren
of hoe zwak
hoe gevoelig
of hoe hard
Wie u bent –
we zeggen het
vaak niet te weten
zegt u het dan maar
en zeg ons dan ook
wie wij zijn:
dat wij
met al onze onzekerheden:
uw geliefde kinderen zijn
daarom bidden wij U:
Heer ontferm U...

Soms kent
een ander ons beter
dan wij onszelf
niet altijd is het aangenaam
als wij doorzien worden
in onze onvolkomenheden
maar het kan ons ook
verder helpen
als wij
in alle eerlijkheid
op waarde
worden geschat
als ons
genadig
de waarheid
wordt gezegd
vergeving wordt aangezegd
de mantel der liefde
wordt omgehangen.
Dat er van die mensen zijn
dichtbij ons
zoals u dichtbij ons bent
daarom bidden wij:
Heer, ontferm U...

Wat de wereld is...
met al onze kennis
die ons dierbaar is
en houvast geeft
raken we toch maar zelden
aan een antwoord
op de diepe vragen:
wat de zin is
van deze aardbol
dat minuscule stofje
in een oneindig
groot heelal
wat het doel is
van de 24 uren
van een dag
de vier seizoenen
van het jaar.
De werkelijkheid
stelt telkens
weer nieuwe vragen
waarover wij
in gesprek zijn
met onszelf.
Maak dan ook ruimte
dat u zich daarin
mengen kan
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Preek

In het stadspark van Boedapest staat een van de bekendste beelden van de stad. Het stelt een monnik voor, een schrijvende monnik. Als een *hoodie* bij jongeren van nu is de kap van zijn monnikspij ver over zijn hoofd heen getrokken, zodat zijn gezicht onzichtbaar is. Wie wil weten wie hij is, zoekt op de sokkel tevergeefs naar een naam. Er staat geschreven: *Anonymus*, letterlijk betekent dat 'zonder naam'. Niet alleen het gezicht van de man is onbekend, ook zijn naam blijft verborgen in de schoot van de geschiedenis. We weten alleen wat hij deed: hij was monnik, een schrijvende monnik, chroniqueur aan het hof van koning Bela III uit de 12e eeuw.

In zijn anonimiteit lijkt de Boedapester monnik op de hoofdpersoon van het evangelieverhaal van Johannes. Ook hij blijft onbekend. Zijn naam wordt niet genoemd en over hoe hij er uitziet doet de schrijver geen mededelingen. Het enige wat we van hem weten is zijn beroep. Letterlijk staat er zoveel als: hij is een 'basilikos', iemand die iets met de koning van doen heeft. Nu ja, dat kan van alles zijn: van kok tot minister, van rijksschatbewaarder tot schoonmaker – ze zijn allemaal 'basilikos', ze hebben allemaal hun plek in de koninklijke entourage. Toen John F. Kennedy in 1962 het Nasa Space Center bezocht en aan een schoonmaker vroeg: 'Wat is uw taak hier?'

antwoordde de man trots. 'Ik help mee om een man op de maan te krijgen, mister president!' En terecht, hij was een van de vele schakels in het geheel.

Maar waarschijnlijk hebben we hier toch van doen met een functionaris aan het hof, een minister, dienaar van de koning. Een hooggeplaatste dus, een man met invloed. Hij is iemand 'van naam'. Ja, en nu is het opvallende dat deze man 'van naam' geen naam heeft in het verhaal. Je zou kunnen denken: Misschien weet Johannes niet hoe hij heette, en houdt hij het daarom maar bij zijn beroep. Maar Johannes laat de namen van zijn hoofdpersonen zo vaak achterwege, dat het geen toeval kan zijn – tot op Maria, die bij Johannes nooit bij haar eigen naam wordt genoemd maar altijd 'de moeder van Jezus' heet.

Johannes moet er een reden voor hebben, voor de anonimiteit van veel van zijn personages. En die reden zou wel eens verbonden kunnen zijn met iets wat in zijn evangelie heel belangrijk is, nl. die vreemde omkering dat je als mens het ware leven pas gaat vinden als je je eigen leven opgeeft. In de woorden van het evangelie zelf: *Wie zijn leven liefheeft, maakt dat het verloren gaat, maar wie zijn leven haat in deze wereld zal het bewaren met het oog op het eeuwige leven.* En voor de goede orde: bij Johannes betekent 'eeuwig leven' niet het bestaan dat pas begint als we er niet meer zijn, wat ook wel 'leven na de dood', 'hiernamaals' wordt genoemd. Eeuwig leven kan al beginnen in het leven dat je nu leidt. Voor Johannes geldt niet: ooit een ander leven, maar: dit leven anders. Eeuwig leven heeft niet met de tijd te maken (eens, ooit) maar met kwaliteit.

En voor dat eeuwige leven moet je eerst iets kwijtraken. Johannes zegt het scherp, misschien wel te scherp in onze oren: je moet je leven haten. Maar het gaat hem om het contrast. Hij wil zeggen: je moet er afstand van nemen. Een beetje van het oude en een beetje van het nieuwe leven, eten van twee walletjes, dat past niet bij deze verandering. Het gaat om het verliezen van jezelf. En precies daarom geeft hij aan belangrijke figuren in zijn evangelie geen naam. Ze zijn het voorbeeld, het prototype van de mens die afstand doet van zijn ego, van zijn vaak zo zorgvuldig opgebouwde en opgepoetste identiteit.

En dat zien we ook in de loop van het verhaal met de dienaar van de koning gebeuren, de man van naam zonder naam. Hij woont in Kafarnaüm. Zijn zoon is ziek en als hij hoort dat Jezus in Kana is, reist hij naar de stad die bekend is van een eerder voorval, dat van die bruiloft die in het water dreigt te vallen als de wijn op is. In die stad vraagt deze minister aan Jezus of hij met hem wil afdalen naar zijn zoon die op sterven ligt. Afdalen naar de diepten van het leven waar de dood zo vaak het laatste woord lijkt te hebben.

Maar vreemd: Jezus zegt 'nee!'. En hij zegt het ook niet heel vriendelijk, zoals hij ook bij die bruiloft eerst vrij bruto 'nee' zegt tegen zijn moeder als die hem op het tekort aan wijn wijst. Dat doet Jezus vaker bij Johannes. Mensen die menen te weten hoe het zit, wordt hun plek gewezen, mensen die de diepte van zijn woorden niet verstaan, niet willen verstaan, krijgen een verbale oorveeg. Hier krijgt de dienaar van de koning er ook mee te maken. Hij mag dan wel een hoge functionaris zijn, maar Jezus is niet zijn onderdaan en ook een hooggeplaatste minister kan geen aanspraak maken op een wonder. 'Nee!' zegt Jezus, want het wonder is niet op afroep beschikbaar. Geluk laat zich niet afdwingen, niet door autoriteit, niet door het aanroepen van hogere machten, niet door het noodlot te weerstaan. 'Nee!', zegt Jezus tegen de koningsdienaar die Jezus op grond van zijn status wel even denkt mee te kunnen nemen als een duizenddingendoekje: 't kost niets en het is overal goed voor!

Eerst zal er iets bij deze dienaar zelf moeten veranderen. Hij zal zijn identiteit, alles wat bijdraagt aan zijn ego, moeten loslaten. 'Zijn leven geven' heet dat bij Johannes ook wel, jezelf 'ontledigen', alles loslaten wat je hebt en wat je bent. Ja, hoe lastig is dat, in een wereld waarin alles draait om het individu, om de ontplooiing van het zelf om iemand te zijn, om zelfbehoud. Hoe lastig is dat

als mensen worden ingedeeld in termen van 'winnaars' en 'verliezers' zoals het deze tijd van verkiezingen ook weer lijkt te gaan in het debat. Niet de vraag of er iets waardevols is bijgedragen aan het geheel lijkt voorop te staan, maar vooral de vraag wie zich heeft staande gehouden, geen blunder heeft begaan, wie winnaar is geworden: het beste gebekt, het handigst de ander de mond gesnoerd. En ja, je voelt hoe sterk de zuigkracht er van is, van 'iemand zijn', van 'naam maken', van leven in dienst van je eigen individualiteit.

James Kennedy (inderdaad, een andere Kennedy) schreef hoe het hem – hij is Amerikaan – opviel hoe in Nederland, als er om advies gevraagd wordt, vaak gezegd wordt: 'ach, dat moet je zelf weten'. Dat lijkt op een vorm van vrijheid, iemand de ruimte geven, maar het kan ook betekenen dat je iemand laat aanmodderen. Overall klinkt de aansporing om authentiek te zijn door te werken aan de persoonlijke groei van je unieke zelf. “Wat jij wilt en wat jij voelt staat centraal, het gaat om jouw beleving”. En toch “lopen we steeds meer tegen de grenzen van zelfontplooiing aan als hét verhaal dat we vertellen over onszelf en onze verhouding tot de omringende wereld”. Want de vrijheid om het zelf te weten, kan ook eenzaam maken, en een last worden.

(Kennedy vertelt verder:) “Een groep zeer getalenteerde studenten wilde onlangs toegelaten worden tot een topmasterprogramma. Velen van hen hadden gewerkt met minderbedeelden en deelden dit met de sollicitatiecommissie. Maar daarin kwamen ze niet verder dan te vertellen wat voor beleving dit was geweest voor henzelf en welke rijke ervaringen ze hadden opgedaan. Ze leken niet te kunnen reflecteren op het effect dat hun werk had gehad op de minderbedeelden of de lessen die zij hadden geleerd. Wellicht waren al deze studenten oppervlakkige mensen, maar ik denk dat ze de taal niet voorhanden hadden om te praten over meer dan hun eigen zelfontplooiing.”

Ja, je ziet er die minister in die in Kana Jezus komt ophalen voor een wonder. Hij heeft nog geen andere taal dan die hij altijd gewend is te spreken: dat hij alles ziet vanuit zijn eigen perspectief; dat anderen dansen naar zijn pijpen. En Jezus weigert. Hij zegt 'Nee!' tegen de minister. Maar dan gebeurt er iets in het verhaal. De minister dringt opnieuw aan bij Jezus, maar hij gebruikt nu andere taal. Hij spreekt niet meer over zijn zoon, zijn opvolger, die ziek is, hij spreekt nu over (letterlijk staat er:) zijn kleine jongen, die op sterven ligt. De zoon, dat is officieel; mijn kleine jongen, dat is het vaderhart. Jezus zegt 'Nee!' tegen de minister, maar hij zegt 'Ja!' tegen de vader. Daarin zit de subtiele verandering van het verhaal. De minister wordt mens, de zoon wordt kind. Zoals het gaat in de Zauberflöte van Mozart waar de priesters bij Sarastro navraag doen of Tamino waardig is hem op te volgen. En dan komt die vraag over Tamino: 'Is hij prins?' en dan antwoordt Sarastro: 'Meer nog, hij is mens!'

En zo groeit deze koningsdienaar in een bestek van enkele verzen uit tot een voorbeeld van iemand die niet meer leeft van en voor zijn eigen zelf, maar van vertrouwen op de Eeuwige. En daar wordt hij mens van. Hij komt los van zijn ambt als minister en zijn macht om mensen te ontbieden en hij wordt vader van zijn kind. Hij komt los van zijn wens dat er een wonder gebeurt en hij verbindt zich met Jezus en krijgt vertrouwen in hem. Hij laat zijn zorgvuldig opgebouwde identiteit los, denkt niet meer vanuit zijn individualiteit (die ons opdraagt om 'dicht bij jezelf te blijven'), maar leert te leven van het woord dat tot hem gesproken wordt: *Ga naar huis, zegt Jezus, je zoon leeft*. En de minister, die vanaf nu alleen maar 'man' wordt genoemd of 'vader', verbindt zich met dat woord, hij hecht zich er aan vast, hij vertrouwt er op en gaat, als een ander mens terug naar huis.

Ja, en u weet wel: wat hier in een paar verzen gebeurt, daar kan een mens een leven lang mee bezig zijn: om mens te worden naar Gods hart. Jezelf loslaten, opofferen, verloochenen. Dat je geen mens meer van naam bent. Paulus beschrijft het in zijn brief aan de Efeziërs als een strijd, vaak ook een innerlijke strijd. Maar soms ervaar je dat het kan, dat het gebeurt. Dan vind je er iets voor terug wat je anders niet gevonden had. Dat heeft met liefde te maken en waarlijk leven. 'Je zoon

leeft!' zegt Jezus tegen de vader. Zo is het, maar de vader leeft ook, anders dan ooit te voren. Hij is iets kwijtgeraakt, nu ja, niet zomaar iets: zichzelf, maar hij heeft er iets nieuws voor teruggekregen, nu ja, niet zomaar iets nieuws: een leven van waarin het niet gaat om de naam die hij draagt, maar om de liefde die hem draagt. Moge dat ons aan de tafel en in deze Veertig dagen ook voor ogen staan.

Bronnen:

Raymond E. Brown, *The Gospel According to John I-XII*, New York: Doubleday 1966

Patrick Chatelion Counet, 'Het evangelie volgens Johannes: Verandering' in: *De bijbel spiritueel*, 591-597

James Kennedy, 'Langzaam ontstijgt de samenleving de nadruk op zelfontplooiing' in *Trouw* 25 november 2017

Gebeden

Aan deze tafel
danken wij u
voor de tekenen
van brood en wijn
die ons
een andere taal leren
dan die wij gewend
zijn te spreken.
Een taal die ons
de vrijheid geeft
om niet vast
te blijven zitten
in onze zelfontplooiing
in ons altijd maar
 bezig zijn met onszelf
maar om onszelf
van onszelf te bevrijden
en te leven
in openheid
en verbondenheid
met elkaar
en met U
en trouw te zijn
aan wat
deze wereld
mooier
rechtvaardiger
hartelijker
maakt.

Aan deze tafel
bidden wij u

dat de tekenen
van brood en wijn
ons doen groeien
in onze menselijkheid.
Dat achter
alle formaliteit
gewoonte
alles waar we status
ja, misschien wel houvast
aan ontlenen
telkens weer
iets opgloeit
van de menselijkheid
waartoe wij geroepen zijn.

Aan deze tafel
bidden wij u
dat de tekenen
van brood en wijn
ons verbinden
met de mensen
voor wie
het dagelijkse brood
zijn vanzelfsprekendheid
heeft verloren,
voor wie in deze stad
is aangewezen
op de hulp van anderen.
Dat zij niet worden beoordeeld
op het lot dat hen trof
de fouten die ze maakten
of anderen

maar dat zij volop
kunnen delen
in de overvloed
die er is.

Aan deze tafel
bidden wij
dat de tekenen
van brood en wijn
ons ook verbinden
met wie treuren
om het verlies
van hun dierbare
én dankbaar zijn
om al het goede
dat zij van hen ontvingen
en wij noemen vandaag
in het bijzonder...
dat zij bij u geborgen zijn.
Voor wie hen missen
hun familieleden
hun vrienden
bidden wij
en voor wie ziek zijn
en wij noemen de naam...
En in stilte voegen we
aan hun namen
de namen toe
van wie ons
persoonlijk ter harte gaan...

NB! Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk. U steunt ons werk ermee!